

УДК 070:821.161.2-92.09Л.Мартович

ПУБЛІЦИСТИКА ЛЕСЯ МАРТОВИЧА: ЖАНРИ ТА МОТИВИ

Ганна Марчук

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
вул. Шевченка, 57, 76000, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: gmarchuk@ukr.net*

Проаналізовано ідейно-тематичні та жанрово-стильові особливості публіцистики Леся Мартовича, визначено головні тенденції розвитку та зв'язок із суспільно-літературним процесом та художньою творчістю.

Ключові слова: Лесь Мартович, жанри публіцистики, сатирична творчість, жанрова приналежність.

Актуальність дослідження полягає у необхідності заповнити ще надто значні прогалини в історії української публіцистики другої половини XIX – початку XX ст., розглянути ідейно-естетичні особливості публіцистичної творчості Леся Мартовича в контексті розвитку суспільно-естетичної думки.

У переважній більшості дослідники творчості Леся Мартовича зокрема, та письменників Покутської трійці загалом, фрагментарно та епізодично торкалися окресленої проблеми, здебільшого під час характеристики літературної спадщини письменника, водночас публіцистичні його розвідки залишилися поза увагою дослідників. А наукове обґрунтування його публіцистики уможливить глибше й різнобічне розкриття багатства творчої індивідуальності письменника, осмислення місця і ролі майстра в процесі збагачення національної культури, духовності народу, а також доповнить картину розвитку української публіцистики.

Аналіз досліджень, присвячених творчості письменника, показує, що вивчення його публіцистичних і літературно-критичних поглядів знаходиться, по-суті, на початковій стадії. Окремі аспекти висвітлення публіцистики Леся Мартовича знайшли відображення в працях українських літературознавців Є.Барана [1], Ю. Гаморак [3], О. Гнідан [5], Р. Горака [6], М. Гуйванюка [7], А. Королька [10], В. Лесина [12], Ф. Погребенника [21], Г. Марчук [18], Б. Якимовича [26] та ін. Основна увага літературознавців була зосереджена на вивченні художньої творчості письменника та її проблем. Однак значний інтерес становлять статті письменника, тексти його виступів, різножанрові критичні матеріали. Вони допомагають зрозуміти витoki та спрямування його творчих пошуків.

З огляду на розвиток теорії публіцистики зауважимо, що в радянській школі журналістики публіцистичність була виокремлена такими ученими, як Д. Прилюк, І. Валько, Г. Солганик. Також термін «публіцистичність» тлумачили такі українські

науковці, як В. Здоровега, І. Михайлин, Н. Сопельник, О. Косюк. Основні вияви публіцистичності у своїх дослідженнях вивчали В. Шкляр, В. Різун, Н. Шаповаленко, В. Галич, О. Галич, В. Садівничий.

Мета статті – розглянути ідейно-тематичні та жанрово-стильові особливості публіцистичного доробку письменника, визначити головні тенденції розвитку його публіцистики та її тісний зв'язок із суспільно-літературним процесом другої половини XIX – початку XX ст. і художньою творчістю сатирика, показати її органічний зв'язок з історичною епохою та митцями, які представляють тогочасне літературне покоління. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: виявити основні теми та провідні мотиви його публіцистичної творчості, проаналізувати їх із урахуванням контексту доби та художніх здобутків письменника-сатирика; через аналіз публіцистики письменника розкрити еволюцію його світоглядних позицій, життєвий, суспільний та естетичний ідеали, а також їх зв'язок із громадською діяльністю, дослідити редакторську працю Леся Мартовича.

Об'єктом дослідження є публіцистична творчість Леся Мартовича. Предметом дослідження є змістові та жанрово-стильові особливості письменницької публіцистики, їх функціонування в суспільно-культурному процесі другої половини XIX – початку XX ст. Фактологічний матеріал для даної розвідки почерпнуто з Центрального державного історичного архіву України (м. Львів), де у Ф. 663 «Павлик Михайло – український письменник і громадський діяч» зберігається його листування з Л. Мартовичем. Частина інформації з досліджуваної проблеми почерпнули з періодичних часописів «Народ» (1890–1895), «Хлібороб» (1891–1895) і «Громадський голос» («Новий Громадський голос»; 1895–1914), а також з газет національно-демократичного спрямування «Діло», «Батьківщина», «Свобода». На їх сторінках друкувалася інформація щодо громадсько-політичної діяльності Леся Мартовича, його участь в народних вічах, зборах, передвиборчих агітаціях тощо.

Значно полегшило опрацювання даної проблематики наявність Повного видання творів Леся Мартовича [18], яке підготовлене за оригіналами рукописів, що збереглися в архівних фондах Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України, відділі рукописів бібліотеки Наукового Товариства ім. Т.Шевченка у Львові, у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові та Літературно-меморіального музею Леся Мартовича. Особливо цінними для нас є опубліковані у Т.2 невідомі раніше листи письменника та його публіцистичні праці, які подано за першодруками у відомих часописах.

Громадянська активність Леся Мартовича змушує його урізноманітнювати сатиричну творчість публіцистичними працями. Відомо, що у формуванні набору характеристик публіцистичних текстів, які зумовлюють їх жанрову приналежність, найбільш значну роль відіграє метод відображення дійсності. З-поміж трьох головних способів відображення дійсності, – фактографічного, аналітичного та наочно-образного, Лесь Мартович поступово зосереджується на останньому. До прикладу, якщо опублікований Лесем Мартовичем 2 лютого 1889 року в чернівецькій газеті «Буковина» перший допис «Із Снятинщини» був націлений на фіксацію якихось зовнішніх, очевидних характеристик явища, на отримання коротких відомостей про предмет (що, де і коли відбулося?), то кореспонденція під криптонімом «Л. М.» «Що діється й говорить по наших читальнях у Снятинщині» [11, с. 20-22], опублікована 1 лютого 1890 р. у часописі «Народ» націлена не тільки і не стільки на фіксацію

зовнішніх рис явища або раціональне проникнення в суть предмета, скільки на емоційно-художнє узагальнення пізнаного. У цьому дописі узагальнення досягло такого рівня, який називається публіцистичною (або навіть – художньою) типізацією, що зближує журналістику з художньою літературою.

У публіцистичному творі «Що дієся й говориться по наших читальнях у Снятинщині» [11, с. 20-22] автор подає взірці громадянської активності в українському селянському середовищі, характеризує діяльність політичних та громадських діячів краю. Тут письменник звертає увагу на створення і практичну діяльність народних читалень, метою яких мало стати піднесення життєвого та освітнього рівня українців. Лесь Мартович тут інформує, що 23 грудня 1889 р. створена народна читальня в с. Іллінці, а 26 грудня в с. Ганьківці і с. Задубрівці Снятинського повіту селяни організували вечорниці.

З уст простих селян лунають заклики до створення народних читалень як культурно-освітніх центрів українського селянства краю, «... бо в ній можуть люде з усіх сторін сходитися тай так ураз не одно лихо можуть відогнати» [11, с. 21]. На відкритті читальні в с. Ганьківці письменник виголосив промову, вказавши, що народ має гуртуватися навколо таких культурно-освітніх закладів, бо «із зміною життєвих форм мусять змінитися також форми боротьби» українства краю [11, с. 21]. Тут очевидні характеристики інформаційного жанру, коли мова йшла про оперативне інформування Мартовичем своєї аудиторії щодо громадського життя Снятинщини, націленого на важливі події, пов'язані з базовими, найбільш актуальними її потребами, сприяє формуванню в читача максимально точної картини навколишньої реальності.

Також Лесь Мартович звертає увагу на цікаві виступи на народних зібраннях селянина Івана Сандуляка, який говорив, щоб в народні читальні вписувалися також українські жінки. Автор стверджував, що до поради цього громадського діяча прислухалися, бо після «вечорниць» вписалося до читалень 140 людей, з них багато жінок [11, с. 21]. До речі, саме за розповіддю Івана Сандуляка про те, що езекутор забрав останній кожух від однієї бідної сім'ї, тому що вона не могла сплатити податків Іван Франко напише оповідання «Історія кожуха». А у вірші «Вандрівка русина з Бідю», написаному в 1892 р., Іван Сандуляк намагається визволити народ з біди. Коли русин і Біда приїхали в Коломию, то остання попросила русина об'їздити «те місто кляте», бо тут її «із'їздять радикали» [25, с. 126].

До художньо-публіцистичного жанру можна віднести розгорнутий допис «Реформа подружного закону» [16, с.50]. Автор вважав, що слід впровадити в життя реформу цивільного законодавства, зокрема в сфері шлюбних відносин. Л.Мартович висловлює розуміння, що проти цієї реформи виступить клерикальна громадськість, передусім греко-католицьке духовенство та вказував на недоліки негативного впливу церкви стосовно впорядкування подружного законодавства. В емоційно-образній формі Лесь Мартович доводить корисність цивільного шлюбу [16, с.50]. Передає аудиторії своє уявлення про актуальну реальність за допомогою художньої типізації.

Слід відзначити різносторонню жанрову палітру публіцистики Лесея Мартовича. В якому б жанрі не працював письменник, – чи це замітки, нотатки, анонси, міні-огляди, інформаційні кореспонденції чи звіти, – завжди не звичайно повідомляв факти, а з власними припущеннями чи рекомендаціями, намагаючись викликати співпереживання читача, нерідко використовуючи властивий йому гумор. Виявлена

самостійність мислення і гострота пера знадобилися не раз йому у написанні публіцистичних творів. До прикладу, Л.Мартович подає у «Громадському голосі» у формі своєрідного некролога відомості щодо неприйнятної для українців того часу народовської партійної ідеї. «Нагло, але здавна сподіваною смертю умерла дня 19 мая 1898 року Народовська партійна ідея. Небіжечка, купаючись у ставку званім Консолідація (Мартович має на увазі об'єднання в опозицію поляків і українців у 1870–1880-х рр. проти австрійського режиму, що закінчилася поразкою. – Г.М.) потонула в москвофільським болоті.

Допомагаючи їй утонути, з нею разом пішли на дно проф. Юліан Романчук, бувший посол, бувший народовець, бувший батько нової ери, співвластитель Консолідації, а також д[октор] Теофіл Окуневський, бувший радикал.

Нехай з Богом спочивають!

Про остатні хвили тих політичних небіжчиків подамо обширнішу відомість в найближчому номері» [14, с. 6]. Особливою гостротою, точністю і місткістю сатиричного слова відзначались «повідомлення» про політичних опонентів. Тут Леся Мартович показав неабияку майстерність у створенні сатирико-комічного ефекту шляхом поєднання, здавалося б, несумісних величин, сміливого зіткнення різних планів. Будучи важливим структурним елементом сатиричних образів, цей прийом поширюється і на лексичні, фразеологічні та синтаксичні форми, включаючи в себе поєднання різнохарактерних лексичних шарів, невмотивоване переміщення вислову з одного стилю мови в інший – функціонально далекий, що сприймається як різкий дисонанс або як засіб комізму.

Також в руслі нашого дослідження слід хоча б побіжно звернути увагу на редакційну роботу Леся Мартовича. У 1894-1895 рр. Леся Мартович був співробітником коломийського часопису «Хлібороб», редагуючи статті дописувачів [26], а з 15 листопада 1897 р. редагування радикального часопису «Громадський голос» було доручено Л. Мартовичу, оскільки через хворобу І. Франко не зміг виконувати обов'язки відповідального редактора, а М. Павлик змушений на деякий час від'їхати зі Львова. Дослідник творчості українського письменника Федір Погребенник зауважив, що він працював у важких умовах: отримував мізерну платню – 30 золотих ринських щомісячно. Щоправда, жив у редакційній кімнаті, яку надали йому безкоштовно [21, с. 39]. Відомо також, що 12 лютого 1898 р. за вказівкою Л. Мартовича був прийнятий новий план редакційної політики часопису, за яким дозволено друкувати статті тільки про позитивні кроки діяльності депутатів від РУРП в австрійському парламенті й Галицькому крайовому сеймі [10, с. 79]. З номера в номер без підпису з'являлися короткі дописи з життя галицької периферії і відомості з політичного життя світу, опрацьовані у формі гуморесок, дотепних жартів-мініатюр. Тут зустрінемо короткі оповідання, історії, характерні поєднання різнорідного словесного матеріалу в межах стильового комплексу, що неминуче веде до комізму: «На нашого панотця Козакевича з Угнова люді дуже вже звикли нарікати, так якби вони (панотець. – Г.М.) вже нікому нічого доброго не зробили. Чую, проте, обов'язок подати до публічної відомості, що мені в крайній потребі, як я служив у війську, видали благословенно витяг метрикальний, без котрого не був би-м ся вирекламуван; направді мусив батько ходити дві неділі, направді мати мусила занести голову цукру і 2 з[олотих] р[инських], але все-таки для мене «витяг» був важніший і я не зважав на те, що від мене панотець «витяг» [15, с.8].

Отже, основною тематикою публіцистичних творів Леся Мартовича було відтворення суспільно-політичного життя краю, інформування щодо створення і розгортання роботи народних читалень, народних віч, щодо діяльності політичних товариств, агітація на підтримку народних кандидатів під час виборів до австрійського парламенту і Галицького крайового сейму, сприяння у розгортанні українського січового руху на початку ХХ ст. Мартович-публіцист не просто описує чи констатує факти, повідомляє про сучасні проблеми, – він роз'яснює й переконує, полемізує й викриває, закликає до дії, агітує й пропагує. У його публіцистичних творах поєднуються лексико-стилістичні особливості наукового дослідження і ораторського мовлення, невимущена жвавість розмовної говірки і чітка впорядкованість літературної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баран Є. (Севрасевич М.) Лесь Мартович як герой літературної бувальщини / Євген Баран // «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття: Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 66–71.
2. Будзиновський В. Не-карієрович (Із споминів про Леся Мартовича) / В'ячеслав Будзиновський // Нові шляхи. – 1930. – Ч.2 (лютий). – С. 319–323.
3. Відозва до наших селян виборців! // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1911. – 5 цвітня. – Ч.14. – С. 1.
4. Гаморак Ю. Талант без середовища (Життя і творчість Леся Мартовича) / Юрій Гаморак // Мартович Л. Твори / за ред. Ю. Гаморака. – Краків; Львів: Українське видавництво, 1943. – Т.1. – С. III–LIII.
5. Гнідан О. Талант могутній, невмирущий / О.Гнідан // Вигайжена рукопись про руський край – Київ: Веселка, 1991. – С. 3–21.
6. Горак Р. Д. Лесь Мартович: Роман-есе / Р. Горак. – К.: Молодь, 1990. – 176 с.
7. Гуйванюк М. Літературна спадщина Леся Мартовича як історичне джерело (до 140-річчя з дня народження) / Микола Гуйванюк // Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. – Снятин: Прут Принт, 2011. – Ч. 18–19. – С. 141–148.
8. Животко А. Історія української преси / Аркадій Животко. – К.: Наша культура і наука, 1999. – 368 с.
9. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, відділ рукописних фондів і текстології. – Ф. 69 Лесь Мартович. – Спр.23 Равлюк В. Т. Лесь Мартович. Спогади. Б/д. – 12 арк. (5 арк. чистих).
10. Королько А. «Коломийське товариство народних спілок»: ідеологічні засади і практична діяльність їх осередків на Покутті / Андрій Королько // Питання історії України. Збірник наукових праць кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. – Чернівці: Технодрук, 2014. – Т. 17. – С. 68–82.
11. Л[есь]. М[артович]. Що дієся й говориться по наших читальнях у Святинщині [Снятинщині]. (Допись із місця) / Лесь Мартович // Народ. – 1890. – 1 лютого. – Ч. 2–3. – С. 20–22.
12. Лесин В. Лесь Мартович. Літературний портрет / Василь Лесин. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1963. – 63 с.

13. Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, відділ рукописів. – Плеш. 40 Данилович Іванна і Євгенія, донька Северина Даниловича. Біографічні спогади про Северина Даниловича (1861–1942) та інших членів родини. 1980. Снятин. – 52 арк.
14. Мартович Л. Війт (Інтерпеляція на 258. засіданню палати послів – підчас 17. сесії) / Лесь Мартович // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1911. – 27 цвітня. – Ч. 19–20. – С. 2–6.
15. Мартович Л. За громаду / Лесь Мартович // Громадський Голос. Радикальна політична часопись. – 1913. – 26 червня. – Ч.26. – С. 8–11.
16. Мартович Л. Реформа подружного закона / Лесь Мартович // Запорожець. Календар для народа на рік переступний 1912 / Уложили Др. К. Трильовский і Іван Чупрей. – Коломия, 1911. – С. 40–65.
17. Мартович Л. Ані слова суперечки / Лесь Мартович // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України. – Ф. 69. – № 14. – 1 арк.
18. Мартович Л. Повне зібрання творів. У 2 Т. / Лесь Мартович. – Івано-Франківськ: ЛІК, 2015. Т. 1 – 264 с., Т. 2 – 410 с.
19. Марчук Г. Сатира Леся Мартовича в контексті сатиричних жанрів доби / Ганна Марчук // – К.: ІВЦ Держкомстату України, 1999. – 141 с.
20. Піхманець Р. Із покутської книги бутя. Засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини, Леся Мартовича. / Роман Піхманець // – К.: Темпора, 2013. – 560 с.
21. Погребенник Ф. П. Лесь Мартович: життя і творчість / Федір Погребенник. – К.: Дніпро, 1971. – 194 с.
22. Равлюк В. Лесь Мартович. Спогади. Рукопис // Відділ рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України. – Ф. 69. – № 23. – 12 арк.
23. Стефаник В. Перший твір Леся Мартовича (Спомин) / Василь Стефаник // Стефаник В. Повне зібрання творів: В трьох томах / Василь Стефаник. – Т.2: Автобіографічні твори, поезії в прозі, публіцистика, незакінчені твори і переклади. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1952. – С. 22–28.
24. Стефаник В. Людмила (Із споминів про Леся Мартовича) / Василь Стефаник // Стефаник В. Повне зібрання творів: В трьох томах / Василь Стефаник. – Т. 2: Автобіографічні твори, поезії в прозі, публіцистика, незакінчені твори і переклади. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1952. – С. 29–32.
25. Франко І. Вандрівка русина з Бідою / Іван Франко // Франко І. Твори в 50 томах. – К.: Наукова думка, 1976. – Т.1. – С. 126.
26. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф.663. – Оп.1. – Спр.221. Листи М. Павлику від кореспондентів з прізвищами на букву «М». 1893–1908 рр. – 157 арк.
27. Якимович Б. З. Іван Франко – видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти / Богдан Якимович. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 691 с.

THE PUBLICISM OF LES MARTOVYCH: GENRES AND MOTIVES

Ganna Marchuk

*Public Higher Education Institution «Vasyl Stefanyk National University»
57 Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine
e-mail: gmarchuk@ukr.net*

The study of L.Martovych's journalistic writings and his literary critical views is insufficient, therefore, the article deals with the ideological and aesthetic features of Les Martovych's journalistic work in the context of the development of social aesthetic thought. The writer's articles, texts of his speeches, critical materials of various genres are of great interest. The article deals with the ideological, thematic and genre-style features of the journalistic work of the writer, the main tendencies of his journalistic development and its close connection with the social and literary process of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries and artistic creation of the satirist. It shows its organic connection with the historical era and artists that represent the literary generation of the time.

The following tasks were solved: the main themes and leading motives of journalistic creativity were revealed, analyzed in light of the context of the time and artistic achievements of the satirist writer; through the analysis of the writer's journalism, the evolution of his ideological positions, the vital, social and aesthetic ideals were discovered, as well as their connection with social activity. The editorial work of Les Martovych in the magazines «Hliborob» and «Gromadsky golos» was considered.

The factual material for this intelligence was drawn from the Central State Historical Archives of Ukraine, part of the information on the issue under investigation was derived from the periodicals «Narod», «Hliborob» and «Gromadsky golos» («Novy gromadsky golos»), as well as from national democratic newspapers «Dilo», «Batkivschyna», «Svoboda». On their pages information on the public political activities of Les Martovych, his speeches in the public gatherings, the election campaigning were published.

Key words: Les Martovych, genres of journalism, satirical art, genre identity.